

ТРАНЗИЦИЈА И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ ПРИВРЕДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

TRANSITION AND SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF SERBIA

др Милош Петронијевић¹⁾, др Срђан Никезић²⁾

Резиме: У општем смислу, одрживи привредни развој нашој држави треба да омогући перманентни дугорочни економски раст који неће бити заснован на прекомерној употреби природних ресурса, или на неприхватљивим еколошким последицама које би довеле у питање његову одрживост, као и економске изгледе будућих генерација. То конкретно значи да се развој српске економије у правцу одрживости може сагледати само на основу остваривања економског раста, пре свега, на основу фактора као што су знање, информације, људи, образовање и квалитет веза међу људима и установама.

Кључне речи: Одрживи, развој, квалитет, образовање.

Abstract: Generally speaking, sustainable economic development should ensure permanent long-term economic growth. Such economic growth should by no means be based either on overexploitation of the natural resources or upon unacceptable ecological consequences that would thus endanger both its sustainability and economic prospects of the future generations. This particularly means that development of Serbian economy, in the context of sustainability, can solely be conceived through achieving economic growth, primarily given the factors such as knowledge, information, people, education and proper communication between people and institutions.

Key words: Sustainable, development, quality, education.

1. УВОД

Садашња привреда Републике Србије функционише на бази још увек неповољне економске структуре, са датим природним и финансијским ресурсима, технологијом и људима. Сви ови ресурси су релативно оскудни. Део ограничења потиче од релативно слабе природне, технолошке и финансијске основе. Република Србија са својих 7397651 становника (процена 1. јануара 2008.) и бруто домаћим производом од 29,5 милијарди евра (процена за 2008.) није земља значајног тржишта или великих економских потенцијала, посматрано на светском или европском нивоу.

2. ПРЕТПОСТАВКЕ

У Републици Србији су после 2000. године установљена елементарна правила игре која

важе у свету тржишне привреде, владавине закона и политичке демократије. Међутим, та правила још нису у преовлађујућој мери присутна у реалном економском, политичком и социјалном животу. Многе економске тенденције везане за актуелну прекомерну потрошњу, недовољне инвестиције, раст увоза, раст унутрашњег и спољног дуга, незапосленост, финансијска (не)дисциплина, указују да претпоставке трајног и квалитетног економског раста (и одрживог развоја) још нису остварене.

Понашање предузећа и грађана на тржишту, у процесу економских реформи (пред државним органима, судом и полицијом) није увек у складу са потребама заједнице. Економски систем који је успостављен после прве фазе институционалних економских реформи није у довољној мери стабилан нити одржив.

1) Милош Петронијевић, Висока техничка школа, Нови Београд, puki!@kgac.rs

2) др Срђан Никезић, Економски факултет Нови Пазар, srdjan_nikezic@yahoo.com

Лошу слику о овдашњем економском амбијенту шаљу непримењивање закона, недовољно поштовање власничких права, уговора, неплаћање пореза и доприноса, нетранспарентан систем јавних прихода и расхода и финансијска недисциплина, недостатак социјалног дијалога и неповољне реакције радника и синдиката на економске реформе, кршење радних права, проблеми са лошим приватизацијама, масовна корупција и још увек присутан организован привредни криминал.

3. КАКВА ЕКОНОМИЈА ЈЕ ПОТРЕБНА РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Питање развоја националних економија данас, на почетку XXI века умногоме је еволуирало и превазишло теоријска разматрања која су била важећа у другој половини претходног века. Наиме, од некадашње теорије развоја заснованог на „природним“ ограничењима у остваривању високих стопа раста у дугом временском року, на почетку последње деценије 20. века уобличава се данас важећи развојни концепт – концепт одрживог развоја. Тај концепт заснован је на новој теорији раста у чијем су центру примењено знање и комплекс научно–технолошког развоја. Уместо старог концепта природних компаративних предности, у модерном схватању развоја доминирају остварене компаративне предности, уместо природних ресурса брзина креирања иновација и способност једне привреде да остварена теоријска знања претвори у проналаске и нове технологије, постају кључне одреднице брзине раста и развоја националне економије. Некадашње схватање богатства мерено је физичким и финансијским капиталом (тоне произведене робе и милиони стеченог новца), а данас је кључна одредница националног богатства способност остваривања нових знања, идеја, иновација и технологија, односно креирање и располагање хуманим капиталом.

Паралелно са убрзањем развоја у светским размерама, долази до стварања глобалних алијанси и повезивања читавих региона да би се стекле што јаче позиције на светској економској и финансијској позорници. Они који не учествују у тим процесима, сасвим сигурно остају дугорочно маргинализовани, изоштени из главних токова информација и знања, а пропуштене шансе се све теже надокнађују са протоком времена.

Као основне карактеристике светске привреде на почетку XXI века могу се навести следеће:

- глобализација укупних робних финансијских токова у свету уз концентрацију моћи глобалног одлучивања у неколико светских центара;
- либерализација робних и капиталних токова на глобалној сцени под притисцима најмоћнијих светских економија, уз истовремено задржавање рестрикција за слободно кретање радне снаге;
- хармонизација, координација и регионализација економских политика земаља чланица различитих економско-политичких групација као што ЕУ, ASEAN, NAFTA и сл.

Овакав сценарио развоја глобалне економије омогућен је, пре свега, применом у свакодневном животу базичних проналазака из периода тзв. треће технолошке револуције која се дешавала доминантно током последње три деценије XX века, пре свега у технолошки и економски најразвијенијим земљама и регионима света. Развој сектора информацио-комуникационих технологија, производње и употребе нових материјала, микроелектронике, роботике, експанзија биотехнологије, генетског инжењерства и других најпропулзивнијих привредних сектора довео је до неслућених могућности умрежавања и повезивања робних, а нарочито финансијских токова, који се до скоро нису могли ни замислити. Уместо природних ресурса, плодне земље, минералних извора и расположивог капитала, доминантан чинилац развоја савремене економије у готово читавом свету постали су примењено знање, образовање и наука.

Република Србија данас није у ситуацији да бира хоће ли да се укључи у свет глобализоване светске економије и нових технологија, односно да настави започете тржишне и политичке реформе. Она се већ определила за прикључење Европској унији са свим економско-правним, политичким, административним и еколошким последицама таквог избора.

Међутим, Република Србија може и треба да бира, односно пажљиво да трасира стратешке координате свог привредног, технолошког и социокултурног развоја, у складу са затеченим околностима и потребама будућих генерација. С обзиром на то да глобалне промене у структури производних фактора показују све већу доминацију и супериорност тзв. нематеријалних фактора економског раста као што су знање, информације, организација, култура, информисање, образовање, правни систем, Републици Србији не преостаје ништа

друго него да прихвати стратегију ослонца на развој људског капитала. То, према искуствима економско-технолошки најнапреднијих земаља, доноси највећу стопу додате вредности по јединици уложеног рада и капитала.

Зато је избор Републике Србије данас одређење за економију засновану на знању која ће већ сутра доминирати њеном привредом. Нашој држави је потребно широко коришћење знања у свим аспектима живота. То знање треба да проистиче, пре свега, из тржишне економије, односно на основу финансирања из приватних извора, а нарочито из конкурентског сектора услуга, али и да се подстиче од стране државе.

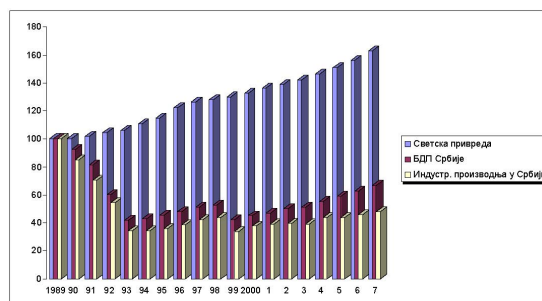
Подстицај знања развоју привреде и друштва у нашој земљи могућ је и на основу напретка комуникација, бољих системских информација и установљења модела електронске владе. Такву економију Република Србија може да замисли и спроводи као стратешки задатак, дефинишући следећа подручја и правце промена у циљу одрживог развоја друштва:

- привреду засновану на знању, као квалитативну одредницу стратешког развојног процеса;
- структуру и квалитет одрживе економије и привредног система;
- начин остваривања и довршетка одрживих економских реформи;
- адекватно макро-економско окружење и избор економске политике;
- систем одрживе производње и потрошње;
- унапређење система образовања и васпитања;
- развој и унапређење информационо-комуникационих технологија;
- одрживу научно-технолошку политику и систем;
- заштиту и унапређење интелектуалне својине.

4. ЕКОНОМИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – РАЗВОЈ И ОДРЖИВОСТ

Економски развој Републике Србије у последњој деценији претходног века одвијао се под снажним утицајем неекономских фактора, разорне хиперинфлације и *de facto* вођења ратне економије. То је додатно погоршало ионако слабу позицију земље у међународном

окружењу. Битно је нарушена структура стварања и употребе бруто домаћег производа (БДП) уз пораст доминације примарног сектора, запостављање и пропадање индустрије и стагнирање сектора услуга. Значајан део привредне активности прешао је у „сиву зону“ пословања. У периоду 2001-2008. дошло је до убрзаног опоравка економије и остваривања релативно високих стопа раста БДП, али уз спорије промене структуре његовог стварања и употребе од оних које су очекиване након демократских промена у земљи. То сугерише потребу дефинисања другачије развојне стратегије Републике Србије у наредном периоду која би била оријентисана ка уласку у круг земаља које свој развој креирају пре свега на знању, науци, иновацијама и савременим технологијама.

Слика 1. Неодрживост макроекономских токова у Републици Србији

Извор: Републички завод за статистику, 2008. - поређење са светом 1989-2008.

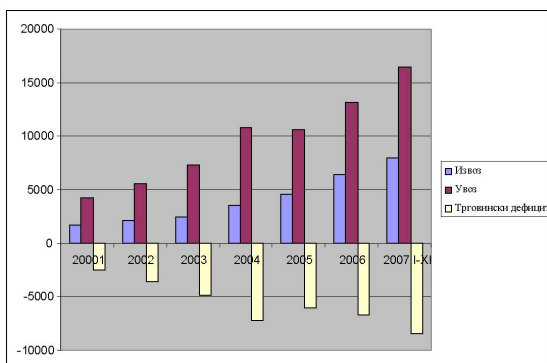
У начину употребе БДП-а у периоду од 2001. године до данас, без обзира на побољшања у односу на претходну праксу, присутне су тенденције доминације личне и колективне потрошње, односно недовољно инвестирање у односу на потребе друштва. То за последицу има неадекватну расподелу БДП и успорен економски раст и технолошки развој инвестиција у расподели БДП-а. Премда званични подаци о учешћу инвестиција у расподели БДП-а нису довољно поуздани (пре свега због непотпуне евиденције промена у приватном сектору), оцењује се да је то учешће између 16 и 18%. За достигнути ниво развоја на коме се тренутно налази Република Србија и ради дугорочног одржања високих стопа раста и реализације неопходних структурних промена, неопходно је да инвестиције у БДП-у учествују 22-25%.

При томе, домаћа штедња довољна је само за мањи део инвестиција, док се главнина покрива иностраном акумулацијом прибављеном на основу кредита из иностранства. То

значи додатни терет будућим генерацијама наших грађана ради отплате доспелих рата иностраних кредита и камата.

Салдо извоза и увоза добара и услуга је у сталном и високом дефициту који се покрива неизвесним и привременим изворима (иностраним дознакама и приходима од приватизације), али и додатним спољним задужевањем, што оптерећује будућу економску активност наше државе. Уколико не дође до озбиљнијег повећавања *greenfield* иностраних инвестиција, нашој привреди прети опасност кризе спољне ликвидности.

Додатни проблем данашње фазе економског развоја Републике Србије је недовољна интегрисаност домаће економије у економско-финансијске токове европске и светске привреде. Неопходан степен учешћа увоза и извоза у БДП, за ниво развоја данашње привреде требало би да буде најмање 50% како на страни извоза, тако и на страни увоза. Све то је узроковало изразиту технолошку заосталост домаћих предузећа, ниску продуктивност и недовољну конкурентност производа, посебно за страна тржишта.

Слика .2. Неодрживост спољноекономских токова – недовољан извоз и хронични раст дефицита 2001-2008.

Извор: Републички завод за статистику, 2008.

При томе је стопа улагања у истраживања и развој, као и за образовање, веома ниска и за потребе земље недовољна, чак и у погледу испуњавања обавезе издвајања из БДП-а за ове намене предвиђене усвојеним развојним документима.

Изградња отворене тржишне привреде интегрисане у своје окружење, циљ је свих реформи које се спроводе у Републици Србији од почетка демократизације земље 2000. године. Премда су циљеви одрживог развоја у највећој мери компатибилни са отвореном

тржишном привредом, искуства осталих земаља у транзицији показују да се испољавају и одређене „грешке” (дисфункционалности) тржишног механизма које се морају отклањати кроз активну улогу савремене државе. Са становишта савремених развојних стратегија које се примењују у свету, улога државе не мери се само обимом државне интервенције, већ пре свега структуром и квалитетом обављања функција које захтева савремени развој.

Да би се правилно дефинисали место и улога савремене државе у развојним токовима, нужно је анализирати да ли држава остварује основне функције у погледу: макроекономске стабилизације, исправљања тржишних деформација редистрибуције дохотка, отклањања превеликих регионалних диспаратета и помоћи у хватању корака са савременим привредама.

У данашњем свету хватање корака у трци са напредним економијама савремених тржишних привреда остварује се теже него у прошлости. Ипак, барем теоријски, верује се да је то могуће остварити због следећих околности:

- прво, информатичка револуција је учинила да је знање данас далеко јефтиније набавити него у ранијем периоду;
- друго, структурне промене које су се одиграле у последњих двадесетак година учиниле су да физички капитал постане далеко мање значајан фактор привредног развоја, нарочито за најнапредније гране сектора производње (базиране на знању);
- треће, вредност концепта економије обима данас има далеко мањи значај у пракси него пре информатичке револуције.

У тако постављеном новом систему вредности пред државу се постављају следећи циљеви:

1. остваривање динамичке економије засноване на знању и образованим појединцима једнаких шанси за успех, економије у којој држава не заповеда, већ омогућава и подстиче, а моторна снага развоја је тржиште које служи једнако приватном и јавном сектору;
2. развој система друштвене одговорности пословног сектора, привредних компанија, предузећа и установа, пре свега кроз подстицање друштвено одговорног пословања, како на плану заштите животне средине, тако и у смислу хуманизације и културе рада;

3. подстицање развоја цивилног друштва у којем се држава појављује као партнер добровољних удружења и организација грађана/ки;
4. стварање ефикасне модерне државне власти засноване на сарадњи, децентрализацији и поштовању људских права, посебно једнаких права за све друштвене групе.

Имајући то у виду, Република Србија мора да следи следеће основне циљеве одрживог развоја на основу изградње привреде засноване на знању:

- суштинска трансформација националне економије у правцу јачања места и улоге најуспешнијих сектора, што значи доминацију сектора услуга и индустрије засноване на иновативној делатности предузетних појединаца;
- обезбеђивање високог учешћа инвестиција у расподели БДП-а, пре свега на основу пораста националне штедње, да би се привреда у потпуности реструктурирала;
- изградња модерног и ефикасног образцовог система који ће моћи да буде ослонац будуће ефикасне и конкурентне привреде засноване на знању;
- реализација Програма подстицања иновативног и предузетничког понашања, као и развој предузетничке културе у најширим слојевима становништва.

Овако дефинисани циљеви развоја националне привреде могу се остварити само укључивањем најширих слојева становништва у развојни процес.

На тај начин би већи број грађана учествовао у креирању одлука, чиме би се обезбедио неопходни минимални консензус о битним развојним питањима.

Привреда Републике Србије која остварује низак доходак мора да пронађе новац за поменуте намене пре свега из следећих извора:

- мобилизацијом неискоришћених средстава становништва, укључујући и приливе од дознака у легалне финансијске токове, кроз програм стимулисања улагања у знање, образовање и самозапошљавање предузимљивих појединаца;
- коришћењем иностраних извора финансирања, пре свега на бази заједничких улагања са заинтересованим партнерима;
- прерасподелом и ефикаснијим коришћењем постојећег нивоа јавних прихода.

LITERATURA:

- [1] www.wikipedia.org
- [2] www.ekoforum.org
- [3] www.guverment.rs
- [4] www.vlada.hr
- [5] www.iiefg.rs